

---

 aula Joaquim Molas

Biblioteca Museu Víctor Balaguer

Les «escoles» del passat (segles XVIII-XIX)

transcripció de la ponència de **Roger Canadell**

15 de maig de 2015

Biblioteca Museu Víctor Balaguer

Vilanova i la Geltrú

Moltes gràcies. Bon dia i moltes gràcies per haver-me convidat a parlar, en aquest cas, de les escoles literàries del passat.

Val a dir, i serveixi com a *captatio*, que en el moment en què vaig rebre l'encàrrec, la invitació, vaig haver de fer-me explicar en quin context s'havia de presentar aquesta comunicació o ponència, no pas perquè no sabés què és el que s'acostuma a fer a les sessions de l'Aula Joaquim Molas, sinó perquè davant d'un títol que podia conduir cap a tantes concrecions em semblava important conèixer de què més es parlaria, cap on creien els organitzadors que ens haurien de portar les exposicions al debat que es vol fomentar.

El doctor Domingo ja ho ha dit a la presentació, però em sembla molt justificat dir que a les jornades d'avui no només esperem una reflexió sobre el que han estat els estudis literaris catalans en el passat, i el que són en el present, sinó especialment sobre allò que poden arribar a esdevenir en un futur cap al qual ens hauríem de dirigir amb unes idees, que no tenim perquè tenir les mateixes, ni han de ser homogènies, però sí que les hem de tenir clares per poder abordar el debat en condicions, i per tal que des de les institucions i les universitats en què treballem puguem donar una resposta. Per parlar del present i del futur, per tant, ens cal fer retrospecció referint-nos a aquelles etapes passades que han portat els estudis literaris catalans fins al segle XXI. Per tal d'intentar abastar aquest doble objectiu, que ha d'incloure la constatació i la valoració crítica d'un passat i alhora l'aportació d'idees al present i al futur, he organitzat aquesta exposició en tres parts: començaré per l'enunciació d'unes evidències, unes constatacions que avui dia interpel·len els investigadors de la literatura catalana en general, i de manera especial la del segle XIX. En segon lloc comentaré uns exemples significatius d'estudis sobre la literatura catalana a finals del segle XVIII i XIX, i no podré

fer-ho sense parlar de la vinculació entre llengua, literatura, erudició il·lustrada, emergència de les filologies nacionals... I, finalment, una tercera part en què recolliré algunes de les propostes que s'han fet en els darrers anys en relació amb l'estudi de la literatura en general i de la literatura catalana del XIX en particular.

Començo, doncs, amb la primera part. No fa massa, comentava amb companys d'estudis de la literatura Vuit-cents, del GELIV i amb membres de la Societat Verdaguer que, quan tenim la sort de compartir sessions de treball, jornades o congressos amb historiadors estrangers que s'interessen per la literatura catalana, ens adonem que se sorprenen del pes, de la influència, de la visibilitat, de la vigència, diguem-ne com vulguem, que encara avui té l'historicisme en els estudis literaris catalans. Certament els estudiosos de la literatura catalana han traçat una línia de continuïtat marcada no només per l'historicisme sinó per tot d'altres elements que hi tenen relació, com l'erudició i la tradició vuitcentista, i que han configurat, en part, el que hem estat fent, i els mètodes, els patrons d'estudi, d'anàlisi i de crítica que hem estat utilitzant fins als nostres dies.

No cal dir, és clar, que l'obra de Joaquim Molas, que avui recordem de manera més que especial, ha estat, en part, una de les vàlvules d'aquesta tradició historicista. Podria conduir la meva exposició per camins ben diversos, però amb l'objecte que perseguim em sembla que pot ser bo centrar-nos en la història de la literatura com a disciplina —diguem-ne així, amb el permís de tots— diferenciada i amb característiques pròpies.

Deia René Welleck a *Història literària: problemes i conceptes*, de manera clara, les conseqüències de l'aplicació del mètode històric a l'anàlisi de la tradició literària. Deia, primerament, que les històries literàries expliquen sempre fets positius: què succeeix, quan succeeix... A més, han d'explicar la causalitat d'aquests fets positius: per què un fenomen, una obra o un autor succeeix o es distingeix abans o després que un altre. També tenen un caràcter evolutiu i diacrònic, per tant hi ha una comprensió del fenomen, l'obra, l'autor..., en un procés, i a més hi ha la identificació de grups, d'escriptors, d'obres, etcètera, amb unes característiques comunes, amb uns codis, amb uns valors —diu ell— i normes particulars; i com a conseqüència funciona crear un cànon.

Com és lògic, estic simplificant moltíssim, però m'ha semblat que no era sobrer tenir presents aquestes consideracions per posar-les en relació amb un concepte que, en les darreres dècades, ha estat usat en l'àmbit de l'anàlisi cultural: el concepte de discurs. Perquè l'anàlisi d'unes obres, uns fenòmens, l'establiment d'uns períodes, les descripcions d'un procés,

etcètera, han permès als historiadors de la literatura construir uns discursos, o unes formes de representació, de la realitat cultural nacional i literària que, lògicament, com diu Ann Rigney, «són fruit d'una ideologia concreta que conduirà a resultats, a raonaments, a justificacions, orientats». Fins i tot abordant el concepte amb el sentit més restrictiu usat per Foucault, es podria dir que determinats discursos són legitimadors o institucionalitzadors d'una ideologia o d'una estètica determinades, d'un mètode d'anàlisi concret, etcètera.

Preguntem-nos, doncs, quin és el discurs que pretenia legitimar, i si es vol, també, quin era el pes d'aspectes extraliteraris en les obres, els compendis, les històries, els diccionaris, les memòries, etcètera, referits a la literatura catalana en aquest cas que ens ocupa, del Set-cents i del Vuit-cents.

Passo, ara, a la segona part. Per tal de referir-me, en primer lloc, a l'erudició il·lustrada, obviaré autors importants com Siscart, escriptor de la millor retòrica del Set-cents hispànic, segons Pep Valsalobre, i prendré com a punt de partida de la meua reflexió Antoni de Capmany com a pioner de l'erudició il·lustrada i com el primer historiador modern de Catalunya, segons Javier Antón Pelayo. Capmany, en les seves *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*, posava en pràctica la rigorositat de la documentació d'arxiu, la utilització de la crítica, de l'anàlisi de dades, la capacitat de síntesi, i també hi reconeix la bona presentació. Segurament s'hauran adonat que partir de l'esment de Capmany és del tot intencionat, perquè el temps ha demostrat que l'atenció i la importància que li va atorgar Rubió i Balaguer en el seu moment són del tot merescudes. El mateix Joaquim Molas, en el seu discurs d'investidura com a Doctor Honoris Causa a la Universitat de Lleida el 2006, també va iniciar les seves reflexions sobre el segle en què, deia ell, van néixer els estudis moderns de literatura amb la referència a l'obra d'Antoni Capmany.

Però és només la rigorositat documental, la capacitat crítica, que hem esmentat, el motiu pel qual Capmany és vist com el primer historiador modern? Probablement, a més d'això, les *Memorias* han estat considerades la seva obra més important, perquè estan clarament basades en els principis historiogràfics de la Il·lustració francesa. Voltaire, a l'*Essai sur les mœurs et l'esprit des nations*, a banda de la recerca documental, l'esperit crític, l'expressió clara, etcètera, va voler construir una història que li servia per entendre la societat en què vivia i els seus processos més que pas una història elaborada a partir de la narració de gestes militars o de successió de relats.

D'aquesta manera, amb una nova concepció de la recerca erudita i de la interpretació de les fonts documentals, Capmany va precedir l'*Apologia de l'idioma català*, d'Ignasi Farreras, la *Gramàtica i apologia de la llengua catalana* de Pau Ballot —que inclou una bona part referida a la poesia catalana— i les obres d'Antoni de Puigblanch, entre moltes altres, en les quals ja han estat estudiades a bastament les consideracions sobre la vitalitat i la idoneïtat de l'ús de la llengua catalana, que hi eren sempre ben presents. Així, de mica en mica, la voluntat enciclopedista presa dels il·lustrats francesos va anar fent forat i un intel·lectual com el jesuïta Juan Andrés va escriure, entre l'any 1782 i el 1789, *Dell'origine, progressi e stato attuale di ogni letteratura*, obra en la qual el concepte «literatura» s'ha d'entendre en el sentit de «cultura escrita». En definitiva, aquella va ser la primera història de la literatura universal inclosa en la història dels progressos de la humanitat que mostrava els grans avenços o els millors representants moderns de cada disciplina, segons diu Neus Ortega.

Amb aquests precedents no és estrany, doncs, que amb la revolució liberal s'accentués la voluntat burgesa d'incidència en el progrés de la societat catalana, i que això tingués unes conseqüències directes enmig d'un nou panorama dominat pel Romanticisme. L'historiador Ramon Grau ha dedicat bona part dels seus treballs a aprofundir en el paper de la historiografia en aquesta transició cap al Romanticisme; diu ell que, i cito Grau, «l'actitud de la societat burgesa respecte la història era bàsicament de ruptura, però els historiadors anaren més enllà del pragmatisme antihistòric de la burgesia revolucionària en dues direccions principals: la directriu arrelada en la tradició historiogràfica catalana absolutista el segle XVIII i la via nascuda a partir de la valoració del patrimoni perdut a través de guerres». Aquesta via relativa a guerres i pèrdues podria portar el discurs cap a la contra, en contra del liberalisme modern.

Per tant, durant els dos primers terços del segle XIX l'emergència del pensament liberal i la consolidació de la Revolució Industrial van significar Catalunya i especialment Barcelona enmig de la desigual realitat espanyola, i el progrés econòmic va fer que aquella burgesia local tingués la necessitat de construir un relat, un discurs, dèiem abans, en què la seva voluntat de lideratge i de progrés —cultural, social, econòmic— fos legitimat. Com hem dit, en el treball de Ramon Grau la historiografia va expressar, en els seus codis particulars, aquell dinamisme social, i en el context català va ser usada com a vehicle per a la recuperació d'un passat, el previ a la derrota de 1714, en què aquell lideratge català havia estat una realitat.

La revolució liberal, juntament amb el Romanticisme, van afavorir l'emergència del que s'han anomenat les «identitats nacionals», i com explica Anne-Marie Thiesse a *La création des identités nationales*, un procés de formació identitari consisteix a determinar el patrimoni a cada nació i difondre'l al món culte. Aquest procés de creació d'una identitat nacional parteix de la idea que el concepte de nació neix d'un postulat que cal que sigui cregut col·lectivament, diu Thiesse, i per tant el sentiment nacional no neix espontàniament, sinó que cal ensenyar-lo. El concepte modern de nació, doncs, té a veure tant amb el terreny polític, més abstracte i universal, com amb l'ordre cultural, més concret i particular; i és precisament aquest terreny de la particularitat nacional on prenen una importància especial conceptes com el de llengua o literatura. De fet, Anne-Marie Thiesse afirma que la nació moderna és un cos polític establert sobre una comunitat cultural, i que una part important de la concepció moderna de la nació s'efectua dins del marc de la reflexió sobre la cultura, i més particularment de la llengua i de la literatura. No és estrany, doncs, que en aquest procés d'emergència d'identitats culturals i nacionals Europa, la història, anés evolucionant cap a una nova forma de pensament, com diu la doctora Rosa Cabré, més que cap a una disciplina aïllada i, per tant, que acabés incloent l'estudi de la cultura en general, i també de la llengua i la literatura.

Per tant, en aquestes circumstàncies és que cal entendre la vinculació originària entre la història i l'estudi de la literatura catalana, o si es vol entre Història i Filologia Catalana. El doctor Josep Maria Domingo, en el seu treball sobre els estudis i edicions recents de la literatura catalana del segle XIX, publicat l'any 2005, ja fa uns quants anys, tot referint-se a treballs anteriors de Rubió i Balaguer i també d'Albert Rossich, reclamava una mirada sobre la Renaixença des del punt de vista de la continuïtat del segle XIX. És aquesta comprensió de la continuïtat la que també pot ajudar-nos a entendre l'especificitat, les contingències, els lligams i les orientacions dels orígens de la Filologia Catalana moderna de la qual —sigui dit de passada— sempre s'ha considerat pare fundador a Manuel Milà i Fontanals per motius que no esmentarem ara, ja que ja estan bastant estudiats pel doctor Manuel Jorba. En paraules de Hans Ulrich Gumbrecht, a *National Philology*, el seu treball titulat d'aquesta manera, «el concepte romàntic de nació va ser la condició prèvia necessària, o el primer graó necessari, per a l'origen del que podríem anomenar les “filologies modernes”».

Més endavant tornaré a Gumbrecht per ampliar la reflexió sobre els estudis filològics i literaris; ara, però, vegem altres exemples d'estudis de la literatura escrita durant el segle XIX, i fixem-nos especialment en les voluntats i les intencions perseguides pels seus autors. L'any

1836 Fèlix Torres Amat va acabar i va publicar el llibre que havia iniciat juntament amb el seu germà Ignasi que portava per títol *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes y dar algunas ideas de la antigua y la moderna literatura catalana* —els llargs títols del XIX—. Segons diu Torres Amat en el pròleg, «es cosa muy antigua en todas las naciones cultas el consignar en sus anales la memoria no solamente de aquellos ínclitos y esforzados hijos suyos que con sus proezas militares han defendido y salvado la patria del furor de los enemigos, sino también de los pacíficos ciudadanos que desde su humilde retiro han ilustrado al orden entero con las benéficas luces de la sabiduría». Es deixa entreveure, per tant, aquella voluntat d'elaborar, de manera complementària, la història dels fets polítics i la memòria de les fites culturals. Aquelles memòries, de fet, tenien com a finalitat, segons l'autor, «facilitar los estudios y adquirir sobrios conocimientos», i era necessari que continguessin notícies d'autors i altres, però també, deia ell, un judici imparcial.

Aquelles memòries no arribaven a ser el desitjat *Diccionario crítico de los escritores catalanes*, que considerava Torres Amat necessari, i per al qual, segons ell, s'hi havia de dedicar, encara, més erudició, més lectura i més estudi, més coneixements de les ciències i de les arts, més sentiment crític. Allò que havia fet, deia ell, eren només uns «apuntamientos» —de 700 pàgines— que havien de contribuir «a indicar el honor literario de Cataluña presentando una muestra o un índice de los grandes servicios que ha hecho la República de las Letras» davant de l'«equivocado concepto que tienen algunos españoles de las demás provincias de que entre nosotros florecen únicamente las artes, la agricultura, el comercio o la industria». Queda clar, doncs, que aquesta obra volia ser un punt de partida d'una empresa més complexa que superés la concepció biobibliogràfica i que, a més, estava destinada especialment a un públic erudit desconexador del passat cultural i literari de Catalunya.

Ben diferents van ser ja dues obres aparegudes el 1857: *La historia de la lengua y la literatura catalana desde su origen hasta nuestros días*, de Magí Pers i Ramona, i *Essai sur l'histoire de la littérature catalane*, de Francesc Camboliu. En tots dos casos ja es parla d'història de la literatura de manera explícita, s'abandona el format de diccionari, i la voluntat de fer solament un inventari d'autors i obres per deixar pas a la documentació, la periodització i l'estudi de l'evolució en la creació literària. I Pers i Ramona, després d'haver publicat el *Bosquejo histórico de la lengua y la literatura catalanas*, el 1850, oferia, el 1857, un treball en el qual es provava «hasta la evidencia que el román catalán, o la lengua catalana, es tan antigua como los primitivos pobladores de la industriosa y rica Cataluña», i aprofita per ressenyar «la literatura

de la lengua catalana, siguiendo paso a paso su infancia, su virilidad y su decadencia en estos días».

L'Essai de Camboliu va suposar encara un pas més en els estudis filològics catalans perquè, com ha explicat Francesc Bernat en els seus treballs, va demostrar que català i occità eren la mateixa llengua, que l'aportació catalana a la literatura europea no es limitava a tres o quatre cròniques històriques i algunes poesies eròtiques, i especialment perquè va creure que la literatura catalana contenia elements de l'esperit o el caràcter nacional propi, i que per això calia «caractériser en peu de mots l'esprit de cette nation et de la distinguer de la nation castillane». Per tant, caracteritzar en uns pocs mots l'esperit de la nació i distingir-la de la nació castellana. Sembla, doncs, que les paraules preliminars del mateix Camboliu volien situar la seva obra en el context d'una concepció herderiana de la història en la qual les manifestacions literàries, a banda de poder ser perioditzades, podien ser caracteritzades i diferenciades respecte d'altres literatures gràcies al fet que contenien l'essència de l'esperit nacional expressat en la llengua pròpia.

Sé que estic anant molt ràpid i que estic simplificant idees que són molt més complexes, però no voldria que per això es perdés el fil d'allò que vull fer notar, això és, que els mètodes d'estudi de la literatura catalana, i si es vol les seves escoles, entre el XVIII i el XIX, van anar formant-se de manera progressiva a l'entorn de la voluntat historicista dels seus principals treballs i que, alhora, la societat i la cultura catalanes s'anaven transformant i anaven incorporant, dinàmicament —tot i que pugui semblar una redundància— elements, tendències, perspectives pròpies de l'època, com podien ser, en aquest cas, el Romanticisme herderià en l'estudi de Camboliu.

Els treballs als quals m'he referit fins ara, i molts altres que ni esmentaré, no deixen de ser exemples, més o menys aïllats, de la voluntat erudita d'historiar la literatura catalana al començament del segle XIX; però no va ser fins a la publicació de l'obra de Milà i Fontanals que no es va parlar d'escola historicista com a tal. Les principals característiques de la consolidació dels estudis historicistes de Milà, exposades ja per Molas i per Lola Badia, i que recullo de l'article esmentat publicat per Francesc Bernat, eren una concepció fonamentada —i no mítica, fantasiosa— del passat, especialment del passat medieval; un treball amb les fonts i amb els textos catalans antics; un volgut distanciament amb la tradició barroca, i com és lògic en aquest cas l'assumpció dels principis i dels pressupòsits romàntics; un treball i una anàlisi rigorosos de textos literaris a partir dels ensenyaments de la Filologia Romànica, per

tant una certa rigidesa positivista; i alhora l'aplicació de mètodes de la historiografia literària germànica, i per tant un treball intens per a la contextualització històrica de les obres. No cal llistar, aquí, les obres més destacades de Milà, perquè tots les coneixen, i coneixen els treballs de Manuel Jorba, en un dels quals afirma que la ressenya històrica i crítica dels antics poetes catalans s'ha de considerar el primer assaig modern, ambiciós, d'ús de la llengua catalana en un treball científic.

Milà va crear escola perquè la seva concepció i el seu mètode de treball van ser coneguts per tota Europa, i va tenir deixebles que van tenir cura de la continuïtat de les seves recerques: Rubió i Lluch, Masó i Torrents... L'any 1875 Víctor Balaguer va publicar *De literatura catalana*, fruit del discurs que va fer a la Real Academia de la Historia; a banda de fer-hi consideracions prèvies típiques referides a la llengua, i de recordar la importància de Torres Amat, de recordar Francesc Camboliu i de reconèixer el mestratge que havia exercit sobre ell, tant en llengua com en literatura, Lluís Cotxet, va organitzar una divisió cronològica per comprendre les diferents èpoques de la literatura catalana a partir de patrons i fites relatives a la història política i social del país; per això parlava de l'època provençal, l'època catalana...

Tot i aquesta publicació de l'any 1875, allò que és destacable de l'obra de Balaguer en relació amb els estudis literaris és, tal com va explicar la doctora Rosa Cabré a les darreres Jornades Víctor Balaguer, que es van celebrar en aquesta mateixa Biblioteca-museu, la veritable història de la llengua i de la literatura escrita per l'intel·lectual vilanoví estava inclosa en els 14 capítols titulats «Progresos de la civilización», dedicats a la història cultural, inclosos a la seva *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*. Quan es publiqui el treball de la doctora Cabré, amb la curada anàlisi que ha fet dels continguts literaris, inclosos dels 14 capítols esmentats, podrem adonar-nos que, més enllà de les mancances de l'època i de contingut que es van retreure a Balaguer des de la primera edició, l'important és que partint del coneixement dels estudis precedents, especialment el de Pers i Ramona, va aportar unes novetats a l'estudi de la literatura que són significatives per com demostren un nou espai de replantejament o de reeducació.

Esmento només una qüestió de mètode i una altra de, diguem-ne, pensament. La primera, com diu Rosa Cabré, és que la història de la literatura catalana que dibuixa Balaguer, i l'antologia de textos que hi ajunta, formen part d'un corpus amb entitat pròpia, i suposen un dels primers intents més o menys conscients d'establir i determinar un cànon. I, en segon lloc, la qüestió del pensament és que Balaguer, amb la intenció clara d'organitzar tota la història

de Catalunya en favor de l'exaltació dels ideals liberals catalans, va lligar constantment el concepte de perfeccionament de la llengua al de progrés cultural i literari. Així, tot i que el pensament romàntic era ben present en la reivindicació de les glòries literàries passades, el patró d'anàlisi cultural ja no obeïa tant la idea herderiana segons la qual calia cercar l'esperit nacional allà on aquest havia quedat reclòs, estàtic, com era el cas de Campoliu, sinó que, com explica la doctora Cabré, responia a una idea més kantiana i progressiva de la cultura, en què «evolució» era sinònim de «millora» i, per tant, el segle XIX, amb la seva literatura, la seva economia, la seva societat, era el moment propici per treballar per a la capacitat d'influència de la burgesia catalana industrial i liberal en el marc de l'Estat Espanyol. I, per fer-ho, Balaguer sabia perfectament que calia construir un sentiment col·lectiu entre els seus contemporanis, un *animus*, com deia Raymond Williams, i és una cosa que va intentar fer en aquesta *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*.

No tinc temps per parlar d'una altra de les històries de la literatura més importants del darrer terç del segle XIX, però no vull deixar d'esmentar la *Historia del renacimiento literario contemporáneo en Cataluña, Baleares y Valencia*, escrita per Francisco María Tubino, que, com va destacar el doctor Domingo en el pròleg a l'edició facsímil de l'any 2005, és probable que a la seva concepció tinguessin una influència especial les idees de Pers i Ramona, i també de Víctor Balaguer, sobre els vincles entre Renaixença i Liberalisme.

I, tancada aquesta segona part més descriptiva, i com dic molt simplificada, passo a la tercera part d'aquesta intervenció que, com he dit al principi, té per voluntat no ser tant descriptiva, i recollir les propostes d'actuació en relació amb l'historicisme i plantejar preguntes que segurament seran repeses en les ponències posteriors.

Es constata, pel que he intentat endreçar fins ara, que el pes de l'historicisme en els estudis literaris de finals del XVIII i tot el segle XIX van jugar un paper importantíssim en la construcció d'una tradició filològica, tant per voluntat d'erudició enciclopèdica en els autors setcentistes com, ja en el XIX, per la voluntat de reivindicació d'una identitat nacional en moments de consolidació de la burgesia liberal catalana, i, consegüentment, per la necessitat de construir un discurs a l'entorn de la tradició literària vehiculat mitjançant la construcció d'uns itineraris interpretatius com, de fet, són cadascuna d'aquestes obres que he anat esmentant.

Podríem, encara, entretenir-nos en les particularitats o les reflexions generals a l'entorn de l'evolució de l'escola historicista durant el XIX i el XX, però cal que retornem a aquella

pregunta inicial sobre el motiu pel qual l'historicisme és tan present en la nostra tradició literària. Probablement no existeix un sol factor, però com a punt de partida per a una possible resposta podríem recordar la constatació del doctor Molas, exposada en el discurs d'investidura com a Doctor Honoris Causa que he esmentat, dient que, en néixer els estudis literaris en ple Segle de les Llums, a la cultura catalana li faltava un acord, un centre de decisió política, de cohesió social i de referència lingüísticocultural.

Aquesta manca continuada durant els segles posteriors és probable que accentués la necessitat de legitimació i de monumentalització de la pròpia tradició literària, objectiu per al qual el Romanticisme va contribuir inicialment amb el mètode historicista, quan encara, a finals del segle XIX, el Positivisme continuava sent encara vigent. O, dit d'una altra manera: en el context català, com en tots aquells llocs on les reformes burgeses van ser reaccions totals o parcials a situacions o a sentiments de derrota, i esmento Gumbrecht una altra vegada, la imatge desitjada de la societat va quedar escenificada sota la imatge d'un gloriós passat nacional que fixaria els estàndards de com hauria de ser el futur desitjat de la nació. I, com a conseqüència, les filologies de les nacions que exponien aquest patró, com el nostre, van ser concebudes com a disciplines històriques. Fins aquí una possible explicació de la importància de l'historicisme en els estudis literaris catalans; però, de cara al futur, ens podem qüestionar, com fa el mateix Gumbrecht, «shall we continue to write histories of literature?»: hem de continuar escrivint històries de la literatura? El títol provocatiu d'aquest article no espera una resposta senzilla, sinó una resposta complexa: és a dir, Gumbrecht, a més de preguntar-se pel sentit, l'oportunitat o la validesa del coneixement històric produït, es demana què podem fer amb aquest coneixement ja adquirit. I em sembla oportú que, en el context de la literatura catalana, com a hereus de la tradició explicada, reflexionem sobre aquesta mateixa qüestió, i ens demanem si cal continuar escrivint històries de la literatura, però al mateix temps cal que ens plantejem què hem de fer i amb quina consideració cal que tinguem tot el saber que ha derivat d'aquesta escola d'estudi de la literatura.

El mateix Gumbrecht, en el seu treball *The Powers of Philology*, del 2003, explica de quina manera, la disciplina que ens ocupa, pot exercir aquest poder, i heus aquí el que diu: u, cal identificar fragments. En aquest cas, no parla de fragments textuais, sinó que parla d'artefactes. Dos, editar textos, i aquí sí entès de la manera més tradicional: col·lació, establiment del text, anotació. Tres, escriure comentaris. Quatre, historiar. Cinc, ensenyar. Potser en la complexitat del que diu Gumbrecht trobarem la resposta, o vies de sortida a la

pregunta que ens fèiem; cadascun d'aquests poders està destinat a produir presència: és a dir, no es tracta de produir sentit com feia l'hermenèutica, prologant i encadenant una seqüència infinita de sentits, sinó que es tracta de buscar allò que el significat no pot transmetre. D'aquesta manera, per Gumbrecht, la història en si no pot aportar coneixement si no és que permet que els textos creïn en el lector l'experiència de revivre el passat i, alhora, parteixin dels problemes del present en direcció al passat.

O, dit d'una altra manera: com diuen José-Luis Díaz i Alain Vaillant a la revista *Romantisme*, en el número publicat el 2009, on afirmen que l'historiador de la literatura es refereix a textos dels quals, com a mínim, una part pertany de ple al seu present de lector, i això no és altra cosa que la presència, diuen ells, dels textos com a objectes de lectura, que participen plenament en la cultura contemporània, per la qual cosa són també objectes històrics. I afegeixen, encara, que l'historiador de la literatura no pot, o no ha de fer com si els textos que llegeix no pertanyessin al seu present d'autor o al present del públic al qual es dirigeix.

Semblantment, Josep Maria Domingo, en el treball publicat que he esmentat abans a l'Anuari Verdaguer, el 2005, després de reclamar la preservació de la recerca documental erudita, de demanar que s'abordés l'estudi d'algunes zones fosques de la producció literària catalana, i d'insistir en la necessitat en edicions crítiques d'obres catalanes encara no estudiades, afirmava que, a més de dades, cal imaginació, perquè la imaginació és inseparable del saber. «Imaginació per a una doble operació», deia ell: «d'una banda, per reconèixer els materials en la seva historicitat, en la seva mundanitat. I, de l'altra, per dur-los cap a nosaltres. És a dir, ens cal, a més de l'erudició crítica, crítica ancorada al seu temps, disposada a la reflexió i al risc, exposada a errors i mancances. Vull dir que amb el laboratori erudit i l'edició de textos no n'hi ha prou: algú deia que la història literària tenia sentit només en la mesura que era una "història de problemes"».

En definitiva, i acabo, em sembla que podem afirmar que el llegat dels estudis literaris dels segles XVIII i XIX és, si més no, parcialment vigent, i aquesta vigència és la que fa que avui, l'any 2015, quan ens tornem a preguntar cap a on hem de conduir els estudis de llengua i literatura catalanes, ens interessem de nou per les escoles del passat, per la tradició en la nostra disciplina de treball i d'estudi. Com afirma Geoffrey Galt Harpham en el seu treball del 2011 titulat «Roots, Races and Return to Philology», un article que Narcís Figueres molt gentilment m'ha fet arribar, malgrat que al llarg del segle XX els estudiosos de la llengua i la literatura van anar abandonant la filologia tradicional —per entendre'ns, la que va triomfar al

XIX—, per motius metodològics i morals, diu ell, i malgrat que la filologia tradicional no pugui ser considerada com un model a seguir cegament, sense cap transformació, per l'acadèmia del segle XXI, tampoc no pot ser del tot bandejada perquè continua exercint una poderosa influència, diu, en la vida acadèmica. Per això, diu Harpham, si assumim veritablement el pes de la història de la filologia, també hem de permetre ser instruïts, inspirats i sacsejats pels èxits genuïns dels més grans mestres de la tradició filològica, que eren intel·lectualment curiosos i ambiciosos fins a uns extrems, diu ell, inimaginables.

Segurament, doncs, una tasca més de la qual ens hauríem de fer responsables, i per això estem aquí, seria la de dilucidar quines són les especificitats d'aquestes escoles del passat, que encara poden ser vigents en els nostres dies, i quines altres ja no tenen cap mena de sentit en els estudis literaris del segle XXI.

Moltes gràcies. És el títol donat a la present intervenció un de sobrevingut. Dictat per l'organització d'aquesta segona conferència de l'Aula Joaquim Molas (tant de bo la'n segueixin moltes més!). Però no pas triat per mi, que m'he limitat només a acceptar-lo. Cosa que he fet perquè es tracta d'un títol convencional i, doncs, com a tal, indicatiu. No tanmateix estalvi de certes reserves a fer-hi. A partir de les quals és que intentaré simplement apuntar algunes breus consideracions de concepció teòrica i de plantejament metodològic.